

DENIS PERIČIĆ
Varaždin

ROMANI NENADA BRIXYJA

ROMANE VON NENAD BRIXY

The subject of this work are the novels of Croatian writer and publicist Nenad Brixy. Brixy's novels are classified into the two groups. In the first group are several humoristic detective novels that Brixy signed under the name of Timothy Tatcher who is at the same time the main character of these novels. The other are the novels signed under the real name of Nenad Brixy, so-called »Croatian crime novels« in documentary-journalistic style.

I. Uvod

Nenad Brixy jedan je od onih hrvatskih književnika, kojega djela gotovo i nisu bila predmetom prave književnoznanstvene analize. Brixy je doista »rubna« pojava suvremene hrvatske književnosti¹. Iako je autor zavidnoga romanesknog opusa, Nenad Brixy nikada nije bio shvaćen kao »ozbiljan« književnik: njegovi su romani zanimali tek rijetke naše istraživače trivijalne književnosti.²

Brixy je, naime, autor »krimića« – detektivskih romana. Središnji dio njegova opusa čini niz od četrnaest romana o nespretnom američkom detektivu Timothyju Tatcheru, što je ujedno i pseudonim kojim ih je Brixy potpisivao. Usto, Brixy je napisao i nekoliko pravih »domaćih«, »hrvatskih krimića«, koji su, pak, posve zasjenjeni novijim ostvarajima Pavličića i Tribusona. I mada su rasprodani u nekoliko desetaka (pa i stotina) tisuća primjeraka, ti su romani uglavnom nailazili na vrlo jadan odjek u radovima književnih kritičara, kroničara, povjesničara i teoretičara. Jer, »pogotovu se krivim okom gledalo na one autore krimića koji nisu imali literarni pedigree kakav bi udovoljio kriterijima naše 'fine' duhovne javnosti, pa takvi nisu dobivali mjesto i priznanja kakva su zasluživali (npr. N. Brixy)«³. Odbačen od tzv. »akademske«⁴ kritike, čini se da je Brixy pomalo zbunio i pobornike trivijalne književnosti: u svojim romanima o Timothyju Tatcheru on je, zapravo, vrlo uspješno **parodirao** ustaljene obrasce detektivskog žanra, ona shematska rješenja na kojima počiva kriminalistički roman...

Osim činjenice da je, dakle, riječ o rubnoj književnoj pojavi, Brixyjev »položaj« otežalo je i nepripadanje skupinama generacijski i poetički bliskih autora. U kontekstu hrvatske književnosti poslije Drugoga svjetskog rata, Brixyjevo djelo nedvojbeno je svojevrsni kuriozum.

II. Biobibliografija⁵

Nenad Brixy rođen je 4. svibnja 1924. u Varaždinskim Toplicama, a umro 17. kolovoza 1984. godine u Zagrebu. Školovao se u Varaždinu, gdje je proveo dječjačke i mladičke godine, pa se rado nazivao Varaždincem. Nakon osnovne škole (1931.–1935.), pohađao je varaždinsku gim-

naziju. Njegovo ime nalazimo na prvom mjestu abecednog popisa maturanata VIII. b razreda školske godine 1942./43., ispod kojeg je tiskana i fotografija s proslave 30. godišnjice mature 1973. godine: ispod naočala jake dioptrije s lakoćom prepoznajemo Brixijev pomalo timothyjevski lik⁶. Zbog kratkovidnosti je Brixij bio i trajno oslobođen službe u JNA.

Na Visokoj ekonomsko-komercijalnoj školi u Zagrebu sluša dva semestra gospodarstva, potom napušta studij i postaje novinar.

Izbor novinarskog zanimanja kao da nije bio slučajan: u Brixijevoj je obitelji kolao spisateljski gen. Djed Ivan Brixij napisao je školski priručnik »Fizika i kemija za više pučke škole« (Zagreb, 1903.), dok je brat Predrag također bio novinar i publicist, usto i inženjer ekonomije, tenisač, savezni kapetan, teniski pedagog i autor nekoliko knjiga o tenisu. U izboru, pak, mjesta prebivališta, Nenad Brixij se vratio roditeljskim korijenima: otac Stjepan, šumarski inženjer, bio je Zagrepčanin, a majka Lavoslava rod. Ferenčak bila je Varaždinka.

Kao novinar radio je u »Varaždinskim vijestima« (1945.), »Riječkom listu« (1947.–1954.), usporedno surađuje u »Vjesniku« i »Narodnom listu«, »Vjetrenjači« (1955.), »Kerempuhu« (1955.–1958.), VUS-u (1959.–1964.), »Globusu« (1959.–1963., urednik), »Plavom vjesniku« (1960.–1964., glavni urednik), »Svijetu« (1964.) i »Tini«. Njegov književni dar naslućuje se u brojnim reportažama iz raznih hrvatskih krajeva i brojnih europskih zemalja. Neke od tih reportaža objavljene su u knjizi »Rame uz rame: s puta po novooslobođenim krajevima« (»Glas rada«, Zagreb 1951.). »Nastale kao rezultat njegovih putovanja po Istri i drugim novooslobođenim krajevima, te su reportaže otkrile ne samo dobrog novinara i dobrog pisca«, zaključuje Z. Bartolić⁷. Brixij je nagrađen i nagradom za najbolju koseriju u 1954./55. godini.

Književnu je djelatnost u pravom smislu Brixij otpočeo – zanimljivo – dramom. Komedija »Slučaj Forester« praižvedena je 1954. godine u zagrebačkom kazalištu »Komedija«, a u svoje je vrijeme s uspjehom prikazivana i na pozornicama u Rijeci, Ludbregu, Požegi, Sinju, Srbiji, Makedoniji, Češkoj...

Godine 1961. objavljuje prvi roman iz serije o Timothyju Tatcheru – »Mrtvacima ulaz zabranjen« (»Stvarnost«, Zagreb 1961.). Do autorove smrti ovaj je roman tiskan u ukupnoj nakladi od 235.000 primjeraka u deset izdanja⁸. Izvanredan odziv publike naveo je Brixija na nastavak, »Hollywood protiv mene« (»Stvarnost«, Zagreb 1964.), nakon kojeg je uslijedio cijeli niz od još dvanaest iznimno popularnih romana: »Potraži me u pijesku«, »Tri i pol mrtvac«, »Vampir u taksiju«, »Rupa u čelu«, »Noge uvis«, »Plati, pa ostavi«, »Pokal za utopljenika«, »Gola i mrtva«, »Važno je (u)biti prvi«, »Slijedeća, molim«, »Konji, ubojice i ostali«, i »Dobra stara gangsterska vremena« (objavljivani između 1976. i 1982.).

Čitateljstvo je romane iz Timothy-serije gutalo u enormnim količinama: »Mrtvacima ulaz zabranjen« preveden je, primjerice, na talijanski i čak nekoliko puta na njemački i češki jezik. S druge strane, kritika ih je zaobilazila u širokom luku: nije ih čak ni napadala, nego ih je – uz rijetke izuzetke – jednostavno ignorirala.

Prvi roman koji je Brixij potpisao vlastitim imenom bio je »I tako dalje« (1965.). Usporedno s romanima iz Timothy-serije, napisao je i vrlo zanimljive (i vrlo podcijenjene romane »Sve ili ništa« (1976.), »Noćne igre« (1976.) i odličnu »Zagrebačku vezu« (1980.), kojom počinje serija pravih domaćih, »hrvatskih krmića«; uslijedili su »Tajna crvenog salona« (1983.) i »Leš na klupi« (1984.).

III. O literaturi

Unatoč samosvojnosti, Brixijevo djelo može se situirati u kontekstu ne odviše bogatih hrvatskih trivijalnih književnih iskustava. U tom je pogledu najtemeljitiiji Vinko Brešić, koji Brixija smješta u prvu generaciju hrvatskih pisaca detektivskih romana, zajedno s Antunom Šoljanom i Milanom Nikolićem⁹. I dok je »Jednostavno umorstvo« iz 1956. (»prvi domaći

kriminalistički roman«, kako je najavljen u onodobnoj novinskoj reklami¹⁰) manje-više slučajni komercijalni iskorak iz »glavne struje« tzv. ozbiljne književnosti, virovitički hiperproduktivac Milan Nikolić i varaždinski humorist Nenad Brixij autentični su hrvatski Simenoni.

Druga »i po svemu prava domaća generacija pisaca krimića«¹¹ (Pavličić, Bauer, Tribuson) generirala je i »tekuću kritiku koja prati i tu književnu granu«.¹² No, Mandić, Donat, Župan, Zima, Mijović Kočan, Žmegač, Lasić i drugi ipak su se više bavili novim autorima i teoretskim problemima, uglavnom tek usput spominjući Brixija i druge prethodnike. Također, nisu sustavno istraženi ni stariji pokušaji detektivske proze, koji bi ukazali na Brixyjeve i Nikolićeve domaće književne pretke, a možda i uzore.

IV. Klasifikacija

U Brixyjevu se opusu jasno izdvajaju dva korpusa, čiju je različitost autor potcrtao i uporabom pseudonima.¹³

a) romani o Timothyju Tatcheru

U prvu smo skupinu svrstali, kako reče Bartolić, »jedinствене« romane o Timothyju Tatcheru, koji nisu jedinstveni samo u cjelokupnoj hrvatskoj književnosti,¹⁴ već odskaču i od svega ostalog što je Brixij napisao. To, pak, ne znači da romani o Timothyju Tatcheru nemaju važnih i indikativnih dodirnih točaka s ostalim Brixijevim romanima.

Romani o Timothyju Tatcheru su:¹⁵

- 1.) »Mrtvacima ulaz zabranjen«, »Stvarnost«, Zagreb, 1961.
- 2.) »Hollywood protiv mene«, »Stvarnost«, Zagreb, 1964.
- 3.) »Potraži me u pijesku«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 4.) »Tri i pol mrtvaca«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 5.) »Vampir u taksiju«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 6.) »Rupe u čelu«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 7.) »Noge uvis«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 8.) »Plati, pa ostavi«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 9.) »Pokal za utopljenika«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 10.) »Gola i mrtva«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 11.) »Važno je (u)biti prvi«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 12.) »Slijedeća, molim«, »Vjesnik«, Zagreb, 1976.
- 13.) »Konji, ubojice i ostali«, »Vjesnik«, Zagreb, 1982.
- 14.) »Dobra stara gangsterska vremena«, »Stvarnost«, Zagreb, 1982.

b) romani potpisani vlastitim imenom i prezimenom

U drugu skupinu romana uvrstili smo sve druge Brixyjeve romane – one potpisane vlastitim imenom i prezimenom (s izuzetkom dječjeg romana »Bijela loptica«). Zajednička osobina ovih romana je radnja smještena u prepoznatljiv hrvatski ambijent. Za razliku od izrazite groteskne parodilnosti romana iz serije o Timothyju Tatcheru, ovi Brixijevi romani pokazuju tendenciju realističkog prikazivanja likova i događaja. Karakterizira ih dokumentarističko-žurnalistički pristup s jače ili slabije izraženim humorističkim i satiričkim elementima:

- 1.) »I tako dalje«, »Naprijed«, Zagreb, 1965.
- 2.) »Sve ili nešto«, »Hrvatski humoristi«, Zagreb, 1976.
- 3.) »Noćne igre«, »Vjesnik«, Zagreb, 1979.

- 4.) »Zagrebačka veza«, »Stvarnost«, Zagreb, 1980.
- 5.) »Tajna crvenog salona«, »Vjesnik«, Zagreb, 1983.
- 6.) »Leš na klupi«, »Vjesnik«, Zagreb, 1984.

Posljednja četiri romana iz ove skupine mogla bi ponijeti epitet »pravih hrvatskih krimića«.

c) ostala djela

Brixy je napisao i dječji roman »Bijela loptica« (»Mladost«, Zagreb, 1982.), nekoliko radio-drama (»Miran život«, »Anketa«, »Prozor«), kao i libretto musicala »Hotel Maestral« (premijerno prikazan u Varaždinu 1967.), te književni prvijenac, dramu »Slučaj Forester« (premijera u kazalištu »Komedija«, Zagreb, 1954.).

V. Pitanje žanrovske određenosti

Ustvrdili smo već na samom početku da su romani Nenada Brixija »rubne« književne pojave; svi koji su o njima pisali redom su ih uvrštavali u izdake trivijalne književnosti.

Što je trivijalna književnost?

Hrvatski književni teoretičari uglavnom se slažu da je riječ o književnoj kategoriji čije je temeljno obilježje »shematski način gradnje«¹⁶. Prema Žmegaču, tu osobitost dijeli i tzv. sub-literatura, no nema nikakve dvojbe da »detektivski i pustolovni roman, uopće 'zabavni' književni proizvodi ostvaruju svoje sadržaje u okviru shema koje imaju značenje predložaka, modela«.¹⁷

Podvrste trivijalne književnosti su mnogobrojne i terminološki neujednačene. Navedimo ovom prigodom samo Škrebovu tipologiju u koju su uključene isključivo žive vrste trivijalne književnosti: »**pustolovni roman, sentimentalni ljubavni roman, naučna utopija (SF) i detektivski roman**«¹⁸, pri čemu je detektivski roman »najmladi oblik književne shematizacije«¹⁹.

VI. Timothy Thatcher

Brixyjevi romani o Timothyju Thatcheru najčešće su bili nazivani »humorističko-kriminalističkim romanima«²⁰, »humorističkim krimićima«²¹ i slično. Ispravnije bi ih, međutim, bilo odrediti kao **parodije** detektivskih romana.

Vinko Brešić drži da je »zagrebački novinar Nenad Brixy (1924.–1984.) poznatiji kao Timothy Thatcher svojim humorističkim krimićima parodirao (...) sam žanr s izvanrednim uspjehom«.²²

Parodija je, kao što znamo, »podrugljivo oponašanje«. Oblik književnog djela ostaje, samo se mijenja sadržaj koji više ne odgovara ranijoj formi. Ako se promijeni oblik, a zadrži se sadržaj, dobiva se satirički oblik **travestija** (lat. travestire preodijevati).

(...) Satiričke značajke parodije i travestije mogu biti značajkama stila kod nekih pisaca, posebno u romanu, drami i većim muzičkim oblicima«.²³

Brešić tvrdi da je Brixy parodirao »i samu shemu u njezinim raznim aspektima (likovi, ambijenti, naracija, puzzling problem, kompozicija)«.²⁴

a) likovi

Tko je i kakav je Timothy Thatcher? Timothy Thatcher je mladi »antibogoliki, simpatično nespretni«²⁵ američki novinar, koji se stjecajem najnevjerojatnijih okolnosti u prvom romanu »Mrtvacima ulaz zabranjen« našao u središtu kriminalističkog zapleta. Iz te je peripetije Timothy izišao kao detektiv, »junak«, lik koji u krimićima ima funkciju razriješitelja enigme kao stožerne

točke detektivskog romana.²⁶ No, Lik Timothyja Tatchera potpuna je suprotnost detektivu-junaku, groteskna karikatura »elite analitičkih genija«²⁷ kakvi su Poeov Dupin, Doyleov Sherlock Holmes ili Hercule Poirot Agathe Christie, da navedemo samo one najpoznatije. »Od Sherlocka Holmesa dalje svi su detektivi te tradicije intelektualni junaci, ne samo oštroumni nego i svestrano obrazovani, napose prirodnoznanstveno.«²⁸ Timothy Tatcher nije obrazovan svestrano, on nije obrazovan nikako: dapače, nije nimalo oštrouman, nego je vrlo tup. Njegova je glupost ponekad doista pretjerana. Timothy voli piće, ali ga ne podnosi, Timothy voli žene, ali one bježe od njega... Osim što je glup, Timothy je, dakako, i nevjerojatno smušen, naivan i nespretan, no, svejednako misli da je neodoljiv, lukav i vrlo »cool«: često se »pravi frajer« pjevušeći blues i jazz pjesme iz čikaških gangsterskih ili čendlerovskih i hemetovskih »crnih«, »underground« ambijenata... Unatoč svemu, Timothy je, dakle, vrlo samouvjeren i siguran u ispravnost svojih procjena, zaključaka i postupaka, što je najčešće glavni izvor humorističkog učinka. Timothy nam svoje doživljaje prenosi »osobno«, on je pripovjedač (a, barem nominalno, čak i autor!).²⁹ Prvo nas izvijesti o onome što se zbiva, a onda nas, uvijek iznova, iznenadi (i nasmije) svojim viđenjem i objašnjenjem zbivanja koje nam je upravo bio predočio. Tako je i u slijedećem odlomku, sjajnoj uvodnoj sceni iz »Vampira u taksiju«, koja je i više no ilustrativna i glede svih drugih relevantnih aspekata:

»Znao sam da nešto treba učiniti pri susretu s redovnicom; tetka Polly je to tisuću puta ponavljala, ali sad se nikako nisam sjetio moram li stisnuti figu u džepu ili se tri puta prekriziti – ja, uvjereni ateist! – ili diskretno pljućnuti. Učinio sam sve to, šale radi.

– Slušaj ti, balavče! – zagalamio je orijaš u kockastoj košulji i s kapom, kakvu nose Francuzi, na kratko ošišanoj glavurdi – pazi kamo pljuješ! Jer, ako te zgrabim...!

Zaustavio sam se da prisustvujem tučnjavi koja se, eto, spremala u mojoj neposrednoj blizini i da, po mogućnosti, zauzmem mjesto u prvome redu kako bih imao najbolji pregled.

– Što sad zijaš u mene? – galamio je dalje gorostas i trenutak odložio dugačku željeznu motku koju je nekamo nosio. Ogleđao sam se da vidim žrtvu, jer je bilo očito da ovaj samo daje a ne prima batine.

– Što se praviš, ha? Okrećeš se, tobože, ha?«³⁰ I tako dalje...

Parodiranje ide do te mjere da se Timothy nerijetko i sam upleće u zaplet, ali ne (samo) kao istražitelj, već i kao (slučajni) sudionik zločinačkih radnji. Timothy će se zaljubiti u sve privlačne ženske likove, prijateljiti će se s ubojicom... Ukratko, Tatcher radi sve ono, što si jedan Poirot ni u snu ne bi dozvolio! A do razriješenja zagonetke Timothy dolazi posve slučajno, ili pak slučaj rješava inspektor Archibald Clay iz Odjela za umorstva. Inspektor Caly bi u »normalnom« krimiču bio »prividno takmac u otkrivanju zločinca, obično samouvjeren, ali kratkovidan policijski činovnik«, koji »djeluje bezuspješno«³¹. K raspletu nerijetko vode i sporedni likovi, koji bi u klasičnom detektivskom romanu bili »notorne naivčine, kao takvi autoru potrebni da njima ispuni shemu«.³² »Bezlični« Watson ili Hastings u Brixija pojavljuju se u jednom od sporednih likova koji su često i uspješniji u otkrivanju zločinaca od slavnog detektiva agencije »FIAT LUX«.

Pri svemu tome, Brixij je, dakle, naglavce postavio i vrlo duhovito ismijao bar polovicu od Van Dineovih dvadeset točaka:³³

1. Čitatelj i detektiv moraju imati jednake mogućnosti da riješe problem.

– Imaju, ali će ga čitalac prije riješiti, jer je detektiv nesposoban.

2. Pisac nema prava služiti se u odnosu na čitatelja posebnim trikovima različnim od varki kakve upotrebljava zločinac da obmani detektiva.

– Takve varke nisu potrebne, jer su već i varke za obmanjivanje detektiva teže rješive detektivu no čitaocu.

3. Pravi detektivski roman ne smije sadržavati ljubavnu priču.

– Timothy Tatcher se uvijek zaljubljuje!

4. Krivac se nikad ne smije kriti u liku detektiva ili među pripadnicima policije.

– Sam Tatcher nekoliko puta biva osumnjičen!

5. Krivca treba otkriti na temelju zaključaka, dakle detekcijom; rasplet ne smije biti plod slučaja ili neočekivanog priznanja.

– Krivac se otkriva detekcijom, ali ne otkriva ga detektiv!

6. U svakom se romanu mora pojaviti detektiv. Njegova je zadaća skupljati indicije, stvarati zaključke i, naposljetku, raskrinkati osobu koja je u prvom poglavlju počinila zločin.

– Timothy Tatcher to sve pokušava, no nipošto ne sa zadovoljavajućim učinkom.

I tako dalje...

Neki od likova su parodijski »zrcalni odrazi« određenih poznatih likova iz detektivskih romana. Takva je Timothyjeva tajnica Cat, koja sama i nije toliko smiješna, ali je zato vrlo smiješna usporedba Tatchera i »tvrdukuhanog« Mikea Hammera, na koju nas navodi sličnost Cat i Hammerove tajnice Velde iz romana Miceya Spillanea.³⁴

b) ambijenti

Ambijenti u kojima se odvijaju radnje romana o Timothyju Tatcheru »prirodna« su poprišta radnje detektivskog romana: velegradska džungla, noćni klubovi, imanje engleskih veleposjednika... Britkom Brixijevom ironijom i pre naglašavanjem određenih tipskih obilježja, namjesto krvavih i ozloglašanih mjesta zločina, ti ambijenti odjednom postaju benigne, papirnate kulise parodiranih događanja.

Poseban parodični učinak ima funkcija ambijenta u odnosu na glavni lik. Uživljavanjem u ulogu velikog detektiva, Timothy će, primjerice, svoj ured pretvoriti u doslovnu kopiju literarnih izvora, tragikomičnu imitaciju detektivskih agencija iz romana Miceya Spillanea i druge »hardboiled« književnosti, u koju će, poput kakve gumene lutke smjestiti i svoju Veldu-Cat.

No, Brixij ponekad odlučuje provesti Timothyja i krajnje neobičnim, netipičnim ambijentima – raznim pokrajnjim sobičcima, ostavama, kotlovnica... Vrhunac je u tom pogledu dostignut već u prvom poglavlju prvog romana (»Mrtvacima ulaz zabranjen«) kad Timothy pronalazi mrtvaca – u svojoj sobi!

c) puzzling problem i kompozicija

Brixij uglavnom tek blago oneobičava osnovni zločin: umorstvo je uvijek umorstvo! Brixijeva umorstva nisu mnogo bizarnija od manirističkih, egzotičnih zločina što se u tradiciji detektivske proze provlače od samih njenih početaka; već je u pionirskim »Umorstvima u ulici Morgue« Edgar Allan Poe ulogu ubojice, umjesto čovjeku, namijenio – majmunu!³⁵

Uzmimo za primjer roman »Tri i pol mrtvaca«, u kojemu je Brixij uspješno parodirao klasični »whodunit«: poput Poirota, Timothy Tatcher našao se na imanju dobrostojeće engleske obitelji, gdje je ubijen stari **pater familias**. Naravno, u igri je nasljedstvo, oko kojeg se vodi okrutna borba. Dobro poznat motiv, čiju ozbiljnost podire samo – Timothyjeva nazočnost!

Tek radi ilustracije Brixijevog postupka, usporedimo Lasićev prikaz horizontalnog artikuliranja funkcija u Simenovom romanu »La Charetier de la Providence« i istovrsni slijed u romanu »Tri i pol mrtvaca«.

Simenon:

- 1) Ubijena žena u mjestancu Dize
- 2) Lutanja Maigreta
- 3) Lampsonova jahta
- 4) Da li je Lampson ubio svoju ženu?

- 5) U kakvim je odnosima Willy Marco s Mary Lampson?
- 6) Da li je Jean, kočijaš na »La Providence«, tu noć silazio s broda?
- 7) Pokušaj prodaje ogrlice³⁶

I tako dalje.

Brixy/Tatcher:

- 1) Arthur Ropper ubijen pred nosom Timothyja Tatchera
- 2) Timothyjevo čuđenje i zbunjenost
- 3) Timothy se prepire s dječakom Pimom koji doziva ostale da vide leš
- 4) Pim optužuje Timothyja
- 5) Razjareni rođaci gone Timothyja, a on upada u sobu gole maloljetnice Ruth
- 6) Archibald Clay ispituje Timothyja i dijelom skida sumnju s njega
- 7) Povjerljivi razgovor Timothyja i Joshue
- 8) Večera: vijest o smrti tetke i samoubojstvu njene družbenice

I tako dalje...

Razlike su, doista, i više nego očigledne. Na sličan način Brixy postupa i u drugim romanima o Timothy Tatcheru, smještajući svog »junaka« u druge tipične ambijente detektivskog romana.

Iz ovog karakterističnog slijeda razvidan je Brixyjev puzzling postupak, kao i parodijsko poigravanje kompozicijom. Kako smo utvrdili na početku ovog poglavlja, problem i kompozicija su »poremećeni« zato što se Timothy Tatcher ne pridržava pravila ponašanja koje mu kao junaku-detektivu dolikuju. Dapače: svojim ponašanjem zakratko i sam pada pod sumnju. Od ozbiljnih posljedica spašava ga samo to što Archibald Clay i čitatelji već iz prethodnih romana znaju da Timothy, čak i kad bi to želio, jednostavno nije sposoban ostvariti tako zahtjevan čin, kao što je ubojstvo...

Zavirimo sada u »Poetiku kriminalističkog romana«, kako ju je razradio Stanko Lasić. Bazičnu shemu detektivskog romana Lasić je podijelio u četiri glavna kompozicijska oblika:

- »1. prvi oblik ili oblik istrage: rezultanta tajnovitog čina;
2. drugi oblik ili oblik potjere: rezultanta otkrivenog čina;
3. treći oblik ili oblik prijetnje: rezultanta prijetećeg čina;
4. četvrti oblik ili oblik akcije: rezultanta aktualizirajućeg čina«³⁷ pridodavši im i »lažnu eksteriorizaciju: anti-kriminalistički roman«.³⁸

Temeljni whodunit-model koji je Timothy Tatcher abruptno narušio već u prvoj sceni, odgovara »prvom obliku ili obliku istrage« u Lasićevoj klasifikaciji, koji je »formiran (...) i strukturiran zagonetnim činom koji smo nazvali tajnovitim činom. Znamo što se dogodilo: netko je ubijen. U tom smislu tajnoviti čin je javni čin, otkriveni čin, čin koji (u principu) više ne prijete jer je realiziran. Ne znamo međutim tko je taj čin počinio, zašto i u koju svrhu. To je tajna. Ona stvara napetost, ruši ravnotežu i traži takvo kretanje u kojem će se tajna raspršiti, ravnoteža uspostaviti. Dominira, dakle, nastojanje da se tajnoviti čin pretvori u objašnjeni čin: treba otkriti subjekt koji je djelo počinio i objasniti razloge njegova djelovanja«.³⁹

Sve to vrijedi i za romane o Timothyju Tatcheru, ali je »akciona linija (...) razbijena sporednim planovima i nivoima: modalnim, aspektnim, tematskim, aktancijalnim ili stilskim«,⁴⁰ što je, prema Lasiću, jedan od »tri načina da se 'napadne' kriminalistički roman i pretvori u anti-kriminalistički roman«.⁴¹

O tom i takvom anti-kriminalističkom romanu Lasić potvrđuje naše pretpostavke: »Kompoziciona linija kriminalističkog romana postoji, ali je ona samo pretekst za razvijanje drugih

planova i nivoa romaneskne strukture. U prvom i drugom obliku **mi smo vjerovali** u kompozicionu liniju **kao u ključnu točku i bitni faktor romaneskne strukture**. Ovdje te vjere više nema: kompozicijska se linija odvija po svim pravilima bazične sheme, nama je međutim odmah dano do znanja da je ta shema prihvaćena kao konvencija unutar koje i **s pomoću koje** neki drugi romaneskni plan postaje dominantan. Upravo zato što je kompozicijska linija uzeta samo kao pretekst, ona gubi ozbiljnost i pretvara se u svoju suprotnost, u svoju karikaturu: kriminalistička akcija je tu, ali, dovedena do apsurdna, ona sebe samu uništava.⁴²

Odjeljak o anti-kriminalističkom romanu Lasić zaključuje upravo usporedbom romana Nenada Brixija i San-Antonia/Fredérica Darda, »H. Millera kriminalističkog romana«:⁴³ »U hrvatskoj literaturi anti-kriminalističke romane tog tipa počeo je pisati Nenad Brix/Timothy Thatcher, ali se ugasio ne samo zbog nerazumijevanja publike (sic! – op. a.), nego i zato što su njegovi romani (najbolji je ipak **Mrtvacima ulaz zabranjen**) ostali na uskom planu jezične groteske«.⁴⁴ (Lasić ovo piše 1973., prije no što se Brixij ponovno »zapalio«; ipak, primjedba o nerazumijevanju publike nikako ne stoji).

Osim San-Antonia, Timothy Thatcher ima i druge prauzore: najpopularniji je, svakako, inspektor Clouzot iz filmova Blakea Edwardsa, a još je i Edgar Wallace pisao slične groteskne (anti)krimiće.

Usto bi valjalo podsjetiti i na mnogobrojne sličnosti koje romani o Timothyju imaju s djelima manirističkih značajki. U svjetlu istraživanja Gustava Renea Hockea, Ernsta Roberta Curtiosa, pa i Bahtina, Brixijevi romani o Thatcheru odaju »azijanske« karakteristike kakve su u europskoj književnosti živjele od antičkih menipejskih do današnjih postmodernih oblika. Timothy Thatcher nije samo poseban odvjetak hrvatske humorističke književnosti, on je i bastardna, betonska, apsurdistička projekcija kerempuhovštine u posttotalitarističkom dobu »ironijskog modusa«...⁴⁵

VII. Romani potpisani vlastitim imenom

Drugi dio Brixijeva romanesknog opusa tvori nekoliko romana potpisanih vlastitim imenom i prezimenom. Sva ta djela smještena su u prepoznatljiv, domaći, hrvatski ambijent, a likovi u njima punokrvni su, »stvarni« ljudi, sasvim različiti od literarnog konstrukta kakav je Timothy Thatcher. Sve te romane odlikuje izrazito realistički pristup, umnogome čak i dokumentaristički, nerijetko s primjesama upravo žurnalističkog brzopoteznog, plastičnog i uvjerljivog ocrtavanja naših ljudi i značaja. Izvorišta toga neprijeporna Brixijeva umijeća nije, naravno, teško »detektirati« u njegovom velikom i cijenjenom reporterskom iskustvu i znanju.

Kao i romani o Timothy Thatcheru, i neki od ovih romana dokaz su znatnog Brixijeva doprinosa hrvatskoj humorističkoj prozi. Posebice je u tom smislu vrijedan i zanimljiv Brixijev sjajni roman »Sve ili nešto« s izrazitom satiričkom oštricom, koji usto pokazuje i neskrivene Brixijeve ambicije u smjeru dublje razudbe društvenih odnosa i problema. Humor u ovom Brixijevom romanu, kao i u drugim njegovim »domaćim« djelima, nipošto nije predvidljiv humor persiflaže o Timothyju Thatcheru: lucidna, inteligentna i pronicljiva satira, kojom je, u snažnim, nadahnutim zamasima ostvarena cijela socijalna freska, nema mnogo veze sa zaigranom, okretnom, no u osnovi papirnatom i umnogočemu banalnom tatcherovskom parodijom.

Priča o prvim televizorima u našoj provinciji i sudjelovanju cijelih sela i gradova u kulturnim, općedržavnim tv-kvizovima nije tek puko ismijehivanje fenomena malograđanštine, već i odraz grube i poražavajuće spoznaje o duhovnoj bijedi i primitivizmu koji su u federativnom komunističkom snu zavlitali »dijem Jugoslavije«. Pripreme za kviz podsjećaju na probe u Brešanovoj »Predstavi Hamleta u selu Mrduša Donja« ili na političke, crkvene i druge masovne rituale u Kerstnerovim »Dirigentima i muzikašima« i »Gruntovčanima«. Brixij, svakako, neće ostvariti djelo svevremene vrijednosti kakvo je Brešanovo, ali će, uvjerljiv i nenametljiv, ravnopravno stati uz bok Kerstneru, Smoji⁴⁶, Majeru i drugim ponajboljim satiričnim slikarima malih hrvatskih

sredina. Taj neupitni dar za prikazivanje i umješno skiciranje društvenih uvjeta i problema Brixy će produbiti i u svojim »domaćim krimićima«, napose u neuobičajeno sumornom »Lešu na klupi«.

Prije nego što se posvetimo Brixyjevim »domaćim krimićima«, valja odmah pripomenuti da i u romanu »Zagrebačka veza« pronalazimo brojne humorističke elemente. Humor »Zagrebačke veze« suptilniji je, prirodaniji od svih drugih autorovih tovrskih pokušaja. Slikovito govoreći, nezamisliva, paradoksalna situacija u kojoj se našao njegov junak Somek ipak je bliža opasnim, ali duhovitim sudbinama Carya Granta ili Jamesa Stewarta u filmovima Alfreda Hitchcocka, negoli burlesknim slapstick-gegovima iz parodije »Arsen i stare čipke«.

Kako je, pak, lakše parodirati nego napisati pravi detektivski roman, uvjerljivu, čvrstu detektivsku priču, pa još k tome i smještenu u dotad gotovo neiskorišten domaći ambijent, tako smo Brixyjevim »hrvatskim krimićima« skloni podariti razmjerno mnogo više pozornosti no što je to bio slučaj u postojećoj literaturi. Doista: ako je Timothy Tatcher i potaknuo koji usputan novinski napis, romani kao što su »Zagrebačka veza«, »Tajna crvenog salona«, i »Leš na klupi« još uvijek kao da nailaze samo na – zid šutnje. A barem je »Zagrebačka veza« ono što smo danas u svakom slučaju skloni nazvati ne samo zametkom, nego i reprezentativnim primjerkom hrvatskog detektivskog romana.

»Zagrebačka veza« priča je o mirnom malogradaninu – »drugu Someku« – u čiji stan jedne noći ulazi naoružani pljačkaš obližnjeg dućana i izgoni ga na krov, ne bi li tako naveo »milicionare« na uzaludan lov za nevinim sredovječnim samcem. Za Someka u tom trenutku počinje 24-satni slijed najnevjerojatnijih, ali ne i nemogućih događanja, koja će ga odvesti s onu stranu zakona, državne granice i vlastitih mogućnosti. U odlično komponiranom romanu ubitačnog tempa Brixy je pokazao svo svoje romansijersko umijeće: napeta zbivanja od prve su do posljednje stranice prožeta neusiljenim humorom, koji, opet, nikada ne narušava ozbiljnost Somekovih iskušenja. Osim lika »običnog čovjeka u neobičnoj situaciji«, Brixy je u »Zagrebačkoj vezi« ostvario likove pravih domaćih prijestupnika, a hrvatska je metropola konačno postala prirodnim poprištem naše detektivske proze. U »Zagrebačkoj vezi« Brixy nije zaboravio svoje društvenokritičke ambicije, što se kasnije ispostavilo vrlo plodonosnim sastojkom hrvatskih detektivskih ostvaraja. Svoju uvjerljivost Brixy ponovno zahvaljuje dokumentarističko-žurnalističkom pristupu, ustrajanjem na životnoj utemeljenosti ambijenata i zapleta. Možda bi ipak trebalo pripomenuti da je ovakav realistički prikaz zagrebačkoga zločinačkog legla znatno snažnije društvenokritički angažiran (i zato subverzivniji) od benigne komedije kakva je bila »Sve ili ništa«.

Na »dokumentarističkom« pristupu izrijekom se inzistira u proslavu romana:

»Sve ovo dogodilo se raznim ljudima, na raznim mjestima, u različito vrijeme.

Greda je u tome što je autor sve zgusnuo na samo dvadeset i četiri sata i svalio na leđa jednom čovjeku⁴⁷.

Tek kao ilustracija Brixyjeve temeljite dokumentarističnosti, evo i jednog odjeljka:

»Čučo je mirovao, krevet je bio pripremljen, nova tamnocrvena pidžama (DTR, 265 dinara) čekala me prebačena preko jastuka. Stajao sam neko vrijeme pred policom na kojoj su se šarenili hrptovi knjiga, nešto mojih, nešto posuđenih u knjižnici (Narodna biblioteka »Marin Držić«, Proleterskih brigada 222). Dvourio sam se: FANTASTIČNA NAUČNA ISTRAŽIVANJA Petera Andreaa i Gaspara Kiliana ili MODRICE NA DUŠI Françoise Sagan«⁴⁸.

No, takvi su međutci tek »garnirung« suludim Somekovim doživljajima. Usporedba s Hitchcockom doista nije bila ishitrena: svog »običnog čovjeka u neobičnoj situaciji« iz pustolovine u pustolovinu Brixy natjerava filmskom brzinom, dinamičnim akcijskim scenama, munjevitim izmjenama kadrova po kojima su bila zapažena ne samo Hitchcockova remek-djela, nego i Friedkinov film »Francuska veza«, koji autor reminiscira već u samom naslovu. Brixyjeva

»Zagrebačka veza« vrhunski je **thriller** s vjerojatno najjačim **suspenceom** u hrvatskoj književnosti. U prijevodu: najnapetiji naš roman!

Objavljen godinu dana prije Pavličićevog »Večernjeg akta«, »Zagrebačka veza« je i prvi pravi suvremeni detektivski roman, koji štuje sve zakonitosti trivijalne sheme, a istovremeno visoko odskoče od žanrovskih standarda... (»Zagrebačka veza« je roman kojem bi Lasić pripisao »četvrti oblik ili oblik akcije«, koji je »najbliže drugim tipovima funkcijskih romana«.⁴⁹)

Unatoč svemu, »Zagrebačka veza« slabo je zapažena, dok je Pavličić nastavio svoju uspješnu seriju domaćih fantasy-krimića, nehotice zasjenivši Brixijev prekretnički **thriller**. No, Brixij ne posustaje, pa 1983. godine u roto-biblioteci »Trag« izlazi »Tajna crvenog salona«, nedvojbeno njegov najneobičniji roman.

Dobro postavljen »društvenokritički« zaplet (pronevjera) brzo se rasplinje u egzotičnim sado-mazo ekshibicijama u tajnovitom istarskom dvorcu. Umjesto da bude predmet parodije, prastari motiv starije trivijalne književnosti (**gothic**) izrodio se u neuspješan pandan profinjenim Pavličićevim intelektualističkim, borgesovskim začinima. U ovom crnom i pesimističkom djelu rijetki su homorni trenuci: kao da ih je zasjenila ozbiljnost junakove (i piščeve) srčane bolesti.

Uvijek sklon pretjerivanjima, Brixij se u »Tajni crvenog salona« nije zadovoljio nekim prošlostoljetnim »štosevima« iz gotskih romana, već se, raznim jeftinim šokovima i lepezom perverzija upustio u najluđe **pulp**-vode, kakvima je plvio Frederic Ashton, beogradski »Lun, kralj ponoći«. Ipak: kad jednog dana netko bude pisao povijest hrvatskog **horror**a, svakako će se morati zaustaviti na nekim djelovima »Tajne crvenog salona«. Okružje Brixijevog dvorca u istarskoj šumi prije će nas natjerati na podsmjeh, nego nam naježiti kožu, no tomu nikako nije uzrok njegova domaća provinijencija. Dapače, Brixij je u ovom romanu inaugurirao domaći ambijent kao adekvatnu zamjenu za uvozni arhetip (engleski **castle**), pokazujući da i u Hrvatskoj ima književno upotrebljivih »opsjedantnih mjesta«, dostojnih poprišta zločina, užasa i intriga.⁵⁰

Neuobičajeni pesimizam i tmurnost Brixijeve »Tajne crvenog salona« pretočili su se i u njegov treći »pravi hrvatski krimić«, koji je ujedno i njegovo posljednje djelo, jer će iste godine preminuti od posljedica šestog ili sedmog srčanog udara. U svom drugom »crnom krimiću« Brixij nije ponovio pogreške i stranputice »Tajne crvenog salona«. Naprotiv: »Leš na klupi« jedan je od njegovih važnijih i zaokruženijih ostvaraja; to je, uostalom, njegov jedini »klasični krimić«, roman koji odgovara »prvom obliku ili obliku istrage«.

U usporedbi s već uvelike raspisanim Pavličićem – koji se pretvorio u »kralja hrvatskog krimića« i neizbježni parametar svih ostalih naših detektivskih nastojanja – »Leš na klupi« nije odviše uvjerljiv krimić, ali, ruku na srce, imao je i Pavličić tananijih trenutaka.

»Leš na klupi« pokazao je da Brixij zna pisati »ozbiljne« krimiće, ali i da je ozbiljan književnik. Impresivna je turobna minijatura bezidejnog i sivog zagrebačkog **millieua** s početka osamdesetih godina, majstorski sazdana s tek dva-tri portreta (junakinja-službenica, primitivni mladić iz rodnog joj mjesta, milicajac). Kafkijanskom atmosferom straha, praznine i nemoći »Leš na klupi« svojevrсна je preteča Pavličićevog remek-djela, »Čeličnog mjeseca« iz 1985. godine.

Brixijev labudi pjev pokazao je, pak, i da njegov autor ne uspijeva zaokružiti i logično razriješiti stožernu zagonetku u svojim nehumorističkim romanima. Na sreću, u »Lešu na klupi« Brixij nije pribjegao nepotrebnim eskapadama, kao što je to učinio u »Tajni crvenog salona«, zaboravivši da ne piše parodiju, te da je »poželjna sfera koju čitalac poznaje iz osobnog iskustva«.⁵¹ I premda autor ne pribjegava »nedozvoljenim sredstvima«, rasplet u »Lešu na klupi« prebrz je, razočaravajući i ne odviše jasan. Unatoč svemu (a ponajviše sve brojnijim konkurentima) »Leš na klupi« još uvijek je jedan od najživotnijih, najautentičnijih suvremenih hrvatskih detektivskih romana, dok bi se ozračje postignuto u ovom romanu moglo ravnopravno usporediti s najambicioznijim sličnim pokušajima u tzv. »glavnoj struji« hrvatske proze. Brixij je »Lešom na klupi« najavio novo poglavlje u povijesti hrvatskog detektivskog romana, pa se treba složiti s Bartolićem da je »praznina koja je nastala Brixijevom smrću veća nego što je većina ovog časa pripravna priznati«.⁵²

VIII. O jeziku i stilu Brixijevih romana

Kao i s ostalih aspekata, i s jezičnostilskog aspekta Brixyjeve romane valja promatrati u dva odjelita konteksta:

- a) u romanima o Timothyju Thatcheru
- b) u romanima potpisanim vlastitim imenom.

U romanima o Timothyju Thatcheru jezik je važno izražajno sredstvo, on je u funkciji parodijskog koncepta. Romani o Timothyju Thatcheru ispisani su tečnim, okretnim, razvedenim, »brbljavim«, maniristički načičkanim jezikom, koji je itekako »stilski obilježen«. Lasićeva (dis)kvalifikacija, po kojoj romani o Timothyju Thatcheru ostaju »na uskom planu jezične groteske«⁵³ uvelike nam govori o neraskidivoj sprezi sadržajne i izražajne ravni. U najboljoj tradiciji europske književne komike, a posebice njenih groteskno-travestijskih oblika, svoje parodijske zamisli autor dosljedno provodi i jezičnostilskim arsenalom: Petronije, Cervantes, Swift, Lewis Carroll, Ante Kovačić, Edgar Wallace i San-Antoine samo su neka svjetska i domaća imena iz te baštine, koju je, ne bez uspjeha, djelatno nasljedovao i Nenad Brixij.

S druge strane, jezik Brixijevih romana koje je potpisao vlastitim imenom u potpunosti je podređen 16. Van Dineovom pravilu:

»Detektivski roman ne trpi dugačke opise, a još manje suptilne analize i 'ugodaje'. Sve što nije u vezi s kriminalističkim slučajem suvišno je. Ustupci uobičajenoj književnoj tehnici ustupci su iluziji realizma. Čitalac u detektivskom romanu ne traži stilističku virtuoznost ili duboke analize, nego svojevrsni duhovni stimulans, kao na primjer u rješavanju križaljki.«⁵⁴

Pritom ni u jednom trenutku autoru ne možemo pripisati neumješnost ili polupismenost, te tako česte boljke trivijalne književnosti. Brixij je dobar i nadaren pisac, što je očevidno već iz prvih rečenica bilo kojeg od njegovih romana; lakoća kojom ih je ispisivao svjedoči o suverenom poznavatelju i korisniku jezika koji se u književnom standardu, reporterskom verziranošću, snalazi poput ribe u vodi.

Funkcionalni, »lijep« jezik i »čitak« stil, koji su nerijetko bili nepobjedivim adutima pobornika Pavličićevih i Tribusonovih romana, odlike su i Brixijeva spisateljskog umijeća. U njegovim romanima, pisanima u jeku »srpskohrvatske« jezične unifikacije, gotovo da nema čak i uobičajenih natruha srbizama i svih oblika koji danas više nisu u uporabi. I ne samo to: u izboru leksika Brixij se koristi mnogim hrvatskim riječima, koje su »postale popularne« tek nakon stjecanja hrvatske nezavisnosti. Tu, svjesno domoljubnu »jezičnu politiku« Brixij je vrlo uspješno provodio i u prijevodima stripova o Alanu Fordu; tek bi, naime, valjalo istražiti kakvu su ulogu Brixijevi Timothy Thatcher, Alan Ford i »Plavi vjesnik« imali kao »bedem hrvatstva« pred pojavom srbijanskih produkata masovne roto-kulture.

ZAKLJUČAK

Književno djelo Nenada Brixija u svojoj je cjelovitosti premalo istraženo. Ignoriran, ili sveden tek na ravan kurioznih fusnota, pionirski, ali ujedno i ponajviši domet trivijalne književnosti u Hrvata ostao je do danas znanstveno neverificiran. Uz rijetke iznimke, tekstovi koji su nam u pisanju ovog rada bili neprocjenjivim smjerokazom, hrvatski književni znanstvenici još nisu ni pokušali pronaći odgovarajuće mjesto za Brixyjeve romane u kontekstu suvremene hrvatske književnosti.

Unatoč tome, pokušali smo pokazati da sve tri skupine Brixijevih romana odlikuju neporecive književne vrijednosti: Brixyjeve parodije, njegovi pravi krimići, a i njegovi satirički romani ne samo da izvrsno funkcioniraju u žanrovskim zakonitostima, nego svojom kakvoćom odskaču iz masovne uniformnosti shematskih oblika, te iskazuju vrijednosti »rezervirane« za djela

»ozbiljne«, ne-trivijalne književnosti. Ta se neprijeporna kakvoća poglavito izražava u građenju kompozicije, atmosfere, nenametljive, ali sveobuhvatne društvenokritičke dimenzije, jezično-stilske uravnoteženosti i funkcionalnosti, a također i u kreiranju likova, između kojih se izdvaja lik Timothyja Tatchera: on je »prvi (...) junak u hrvatskoj književnosti niza kriminalističkih romana koji živi svojim životom, koji jednom stvoren postaje živa ličnost, imajući svoj način mišljenja, promatranja, reagiranja. Ukratko, Timothy ima svoj stil, koji pa bio baziran i na stereotipima, ostavlja dojam visoke spisateljske okretnosti njegova tvorca«⁵⁵.

SAŽETAK

Hrvatski književnik Nenad Brixij (Varaždinske Toplice, 1924. – Zagreb, 1984.) objavio je dvadesetak kriminalističkih romana. Najveći dio njegova opusa čini 14 humorističko-kriminalističkih romana iz ciklusa o Timothyju Tatcheru, što je ujedno i pseudonim kojim ih je potpisao. U tim je djelima, posebice u liku simpatično nespretnog detektiva Tatchera, Brixij uspješno parodirao većinu postulata klasičnog detektivskog romana. Radnju nekoliko romana, koje je potpisao vlastitim imenom, Brixij je smjestio u domaće, hrvatsko okruženje. Ti romani – »Zagrebačka veza« i »Leš na klupi« – pripadaju najvećim dometima hrvatske proze u žanru thrillera, te otvaraju vrata kasnijoj eksploziji tzv. »trivijalne« književnosti u djelima Pavličića, Tribusona i drugih. Tekst »Romani Nenada Brixija« prvo je cjelovito znanstveno djelo o radovima ovog nekad vrlo popularnog, a poslije smrti nepravedno zapostavljenog književnika.

THE NOVELS OF NENAD BRIXIJ

Summary

The Croatian writer Nenad Brixij (Varaždinske Toplice, 1924. – Zagreb, 1984.) has published twenty crime novels. The greatest part of his work are 14 humoristical-crime novels, taken from Timothy Tatcher cyclus, what in the same time presents a pen-name which stood under those novels. In those writings, especially with the character of clumsy detective Tatcher, Brixij has successfully made a parody of the most postulates contained by classical detective novel. Few novels, which are signed by his own name, Brixij has settled in the Croatian surroundings. Those novels – »Zagreb connection« and »Corps on the bench« – are belonging to the greatest range of Croatian thrillers, and they are opening gate for all the latest explosens of so-called »trivial« literature in the works of Pavličić, Tribuson and the others. The text »Novels of Nenad Brixij« is the first complete science writing about the works of this once very popular, and after his death, unjustly neglected author.

BIBLIOGRAFIJA:

(podaci skupljeni uz pomoć Davora Brixija)

1. RAME UZ RAME, S puta po novooslobođenim krajevima, »Glas rada«, Zagreb 1951.	3.000 primjeraka
2. MRTVACIMA ULAZ ZABRANJEN (kao Timothy Tatcher)	
¹) »Stvarnost«, Zagreb 1960.	10.000 prim.
²) »Prace«, Praha 1964.	40.000 prim.
³) »Stvarnost«, Zagreb 1965.	10.000 prim.
⁴) »Prace«, Praha 1965.	30.000 prim.

5»Eulenspiegel«, Berlin 1967.	20.000 prim.
6»Suljić«, Salzburg 1969.	2.000 prim.
7»Eulenspiegel«, Berlin 1969.	20.000 prim.
8»Lidove nakl.«, Praha 1973.	70.200 prim.
9»Vjesnik«, Zagreb 1976.	23.000 prim.
10»Znanje«, Zagreb 1982.	10.000 prim.
11»Cankarjeva založba«, Ljubljana 1984.	10.000 prim.
3. HOLLYWOOD PROTIV MENE (kao Timothy Tatcher)	
1»Stvarnost«, Zagreb 1964.	6.000 prim.
2»Prace«, Praha 1966.	30.000 prim.
3»Smena«, Bratislava 1967.	10.000 prim.
4»Eulenspiegel«, Berlin 1972.	20.000 prim.
5»Vjesnik«, Zagreb 1976.	32.500 prim.
4. I TAKO DALJE	
1»Naprijed«, Zagreb 1965.	2.000 prim.
2»Sloboda«, Praha 1979.	25.600 prim.
5. POTRAŽI ME U PIJESKU (kao Timothy Tatcher)	
1»Vjesnik«, Zagreb 1976.	20.500 prim.
2»Smena«, Bratislava 1979.	42.500 prim.
3»Raduga«, Moskva 1985. (?)	
6. TRI I POL MRTVACA (kao Timothy Tatcher)	
1»Prace«, Praha 1967. (!)	37.000 prim.
2»Vjesnik«, Zagreb 1976.	32.500 prim.
7. VAMPIR U TAKSIJU (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	24.500 prim.
8. RUPA U ČELU (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	24.500 prim.
9. NOVE UVIS! (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	22.900 prim.
10. PLATI, PA OSTAVI! (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	22.100 prim.
11. POKAL ZA UTOPLJENIKA (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	20.300 prim.
12. GOLA I MRTVA (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	20.500 prim.
13. VAŽNO JE (U)BITI PRVI (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	23.000 prim.
14. SLIJEDEĆA, MOLIM! (kao Timothy Tatcher)	
»Vjesnik«, Zagreb 1976.	23.000 prim.
15. ŠVE ILI NEŠTO	
1»Hrvatski humoristi«, Zagreb 1976.	3.000 prim.
2»Svoboda«, Praha 1977.	29.750 prim.
16. NOĆNE IGRE	
»Vjesnik«, Zagreb 1979.	24.500 prim.
17. ZAGREBAČKA VEZA	
»Stvarnost«, Zagreb, 1980.	4.000 prim.
18. BIJELA LOPTICA	
»Mladost«, Zagreb 1982.	5.000 prim.
19. KONJI, UBOJICE I OSTALI	
»Vjesnik«, Zagreb 1982.	17.518 prim.
20. DOBRA STARA GANGSTERSKA VREMENA	
»Stvarnost«, Zagreb 1982.	5.000 prim.
21. TAJNA CRVENOG SALONA	
»Vjesnik«, Zagreb 1983.	25.360 prim.
22. LEŠ NA KLUPI	
»Vjesnik«, Zagreb 1984. ?	

Izvedene drame:

1. SLUČAJ FORESTER
– »Komedija«, Zagreb 1954.
– Prilep, 1965.
– »1. maj«, Praha 1964. i dr.
2. HOTEL MAESTRAL (musical)
– Varaždin, 1967.

Izvedene radio-drame:

1. MIRAN ŽIVOT
– Radio-Zagreb, 1964.
2. ANKETA
– Radio-Zagreb, 1977.
3. PROZOR
– Radio-Zagreb, 1984.

Izvedene radio-adaptacije Brixijevih romana:

1. NOĆNE IGRE
– Radio-Zagreb, 1983.
2. MRTVACIMA ULAZ ZABRANJEN
– Radio-Zagreb, 1983.
3. ZAGREBAČKA VEZA
– Radio-Zagreb, 1984.

Stripovi prema Brixijevim romanima (i njegovim scenarijima):

1. MRTVACIMA ULAZ ZABRANJEN
»Vjesnik«, Zagreb 1984.
2. HOLLYWOOD PROTIV MENE
»Vjesnik«, Zagreb 1984.
3. POTRAŽI ME U PIJESKU
»Vjesnik«, Zagreb 1984.
4. VAMPIR U TAKSIJU
»Vjesnik«, Zagreb 1984.

Filmovi snimljeni prema Brixijevim romanima:

1. MRTVACIMA ULAZ ZABRANJEN
»Film-servis«, Ljubljana 1965.
2. ČTYRI VRAŽDI STAČI, DRAHOUŠKU!
»Barrandovo«, Praha 1970.
3. TIMOTHY TATCHER (mini filmovi)
Televizija Zagreb, 1972.

BILJEŠKE

1. Usp. VIKTOR ŽMEGAČ, »Književno stvaralaštvo i povijest društva; književno-sociološke teme«, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1976, str: »mahom na rubu oficijelne kulture«.
2. ŽMEGAČ, LASIĆ, MANDIĆ, BREŠIĆ, BARTOLIĆ...
3. IGOR MANDIĆ, »Principi krimića; konture jednog trivijalnog žanra«, NIRO »Mladost«, Beograd 1985, str. 160.
4. Usp. ŽMEGAČ, str. 162.
5. Većinu podataka dostavio je Brixijev sin Davor Brixij, a mnoge je skupio i Zvonimir Bartolić u: »Gimnazija – SC – Gabriel Santo, 1636. – 1986.«, Savjet SC »Gabriel Santo« Varaždin, Varaždin, 1986,

- str. 276; (Z. B.), »Brixy, Nenad«, te u svojoj knjizi »Kronika jednog kritika«, Matica hrvatska, Čakovec 1991, str. 64 – 72.
6. »Gimnazija – SC – Gabriel Santo, 1636 – 1986.«, str. 410.
 7. nav. djelo, str. 276.
 8. Usp. VINKO BREŠIĆ, »Novija hrvatska književnost; rasprave i članci«, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1994., str. 134: »i danas drži pojedinačni rekord kao naš najtiražniji krimić. Osim toga, ovaj mu je roman i preveden na pet jezika i dvaput filmovan«.
 9. BREŠIĆ, str. 133.
 10. nav. djelo, str. 132.
 11. nav. djelo, str. 135.
 12. nav. djelo, str. 135.
 13. Uzgred budi rečeno, u feljtonima »Narodnog lista« Brixy je rabio i pseudonim »Diogeneš«.
 14. »Gimnazija – SC – Gabriel Santo, 1636 – 1986.«, str. 276.
 15. Navedena su samo prva izdanja, a ostala se navode u Bibliografiji.
 16. ŽMEGAČ, str. 161.
 17. nav. djelo, str. 165.
 18. Usp. ZDENKO ŠKREB, »Književnost i povijesni svijet«, Zagreb 1981, str. 184. Nav. prema: Brešić, nav. djelo, str. 121.
 19. BREŠIĆ, str. 122.
 20. »Gimnazija – SC – Gabriel Santo, 1636 – 1986.«, str. 276.
 21. BREŠIĆ, str. 134.
 22. isto
 23. TVRTKO ČUBELIĆ, »Književnost«, »Panorama«, Zagreb 1965, str. 391 – 392.
 24. BREŠIĆ, str. 124.
 25. BREŠIĆ, str. 134.
 26. STANKO LASIĆ, »Poetika kriminalističkog romana; Pokušaj strukturalne analize«, Liber, Zagreb 1973, str. 59 i dalje.
 27. ŽMEGAČ, str. 185.
 28. ŽMEGAČ, str. 186.
 29. Taj čimbenik nije nipošto zanemariv kako se isprva čini.
 30. TIMOTHY TATCHER (NENAD BRIXY), »Vampir u taksiju«, OOUR Izdavačke djelatnosti, »Vjesnik«, Zagreb 1976, str. 12.
 31. ŽMEGAČ, str. 185.
 32. isto
 33. ŽMEGAČ, str. 199 – 200.
 34. Cat je i ime lika iz jednog romana Mickeya Spillanea u kojem se ne pojavljuje Mike Hammer.
 35. Majmun je karakteristični simbol »ironijskog modusa« u klasifikaciji Northropa Fryea.
 36. LASIĆ, str. 52.
 37. LASIĆ, str. 69.
 38. LASIĆ, str. 129 i dalje.
 39. LASIĆ, str. 70.
 40. LASIĆ, str. 131.
 41. isto
 42. LASIĆ, str. 139.
 43. LASIĆ, str. 143.
 44. isto
 45. Fryeov termin
 46. Usp. BARTOLIĆ, »Kronika jednog kritika«, str. 70.
 47. NENAD BRIXY, »Zagrebačka veza«, »Stvarnost«, Zagreb 1980, str. 5.
 48. nav. djelo, str. 9.
 49. LASIĆ, str. 103.
 50. Usp. DENIS PERIĆIĆ, »Amerika, zemlja užasa«, »Godine« br. 1/91, str. 18 – 33.
 51. ŽMEGAČ, str. 201.

52. BARTOLIĆ, »Kronika jednog kritika«, str. 72.
53. LASIĆ, str. 143.
54. ŽMEGAČ, str. 201.
55. BARTOLIĆ, »Kronika jednog kritika«, str. 69.

L I T E R A T U R A

1. BARTOLIĆ, ZVONIMIR: »Kronika jednog kritika«, Matica hrvatska, Čakovec 1991.
2. BREŠIĆ, VINKO: »Novija hrvatska književnost«, Rasprave i članci, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1994.
3. ČUBELIĆ, TVRTKO: »Književnost«, Panorama, Zagreb 1965.
4. DONAT, BRANIMIR (ur.): »Nasmijani udesi«, Humor u hrvatskoj prozi, svezak 2, Društvo hrvatskih humorista, Zagreb 1975.
5. »Gimnazija – SC – Gabriel Santo, 1636 – 1986.«, Savjet SC »Gabriel Santo« Varaždin, Varaždin, 1986.
6. HOCKE, GUSTAV RENÉ: »Manirizam u književnosti«, Alkemija jezika i ezoteričko umijeće kombiniranja, Prilozi poredbenoj povijesti europskih književnosti, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1984.
7. HOCKE, GUSTAV RENÉ: »Svijet kao labirint«, Manira i manija u europskoj umjetnosti od 1520. do 1650. i u suvremenosti, August Cesarec, Zagreb 1991.
8. GOLOB, ZVONIMIR i MAJETIĆ, ALOJZ (ur.): »Suvremeni pisci Hrvatske«, Leksikon članova Društva književnika Hrvatske, DKH i Nakladni zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1979.
9. LASIĆ, STANKO: »Poetika kriminalističkog romana«, Pokušaj strukturalne analize, Liber, Zagreb 1973.
10. MANDIĆ, IGOR: »Principi krimića«, Konture jednog trivijalnog žanra, NIRO Mladost, Beograd 1985.
11. NEMEC, KREŠIMIR: »Povijest hrvatskog romana od početka do kraja 19. stoljeća«, Znanje, Zagreb 1994.
12. PAVLIČIĆ, PAVAO: »Sve što znam o krimiću«, Filip Višnjić, Beograd 1990.
13. PERIČIĆ, DENIS: »Amerika, zemlja užasa«, »Godine«, br. 1/91, Zagreb 1991.
14. ŠKREB, ZDENKO: »Književnost i povijesni svijet«, Liber, Zagreb 1981.
15. ŽMEGAČ, VIKTOR: »Književno stvaralaštvo i povijest društva«, Književno-sociološke teme, Liber, Zagreb 1976.
16. ŽMEGAČ, VIKTOR (ur.): »Der wohltemperierte Mord«, Zur Theorie und Geschichte des Detektivromans, Athanäum Verlag, Frankfurt am Main, 1971.

Primljeno: 1995-2-9